

Стеценко Б. С.
кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри фінансів,
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

Stetsenko B. S.
PhD, Associate Professor, PhD student Department of Finance
SHEI «Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman»

ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

TRANSNATIONALIZATION AS A DECISIVE TREND OF GLOBAL FINANCIAL INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT

Анотація. У статті аналізуються процеси, що притаманні глобальній фінансовій інфраструктурі на сучасному етапі. Розкрито визначальну роль транснаціоналізації у формуванні формату фінансової інфраструктури. Охарактеризовано вплив фінансових ТНК на інноваційний розвиток фінансової інфраструктури. Встановлено причини експансії фінансових ТНК на глобальному рівні. Визначено вплив транснаціоналізації на фінансове господарство України.

Ключові слова: глобалізація, транснаціональна корпорація, фінансова економіка, фінансова інфраструктура, фінансові інституції.

Вступ та постановка проблеми. Серед ключових процесів, що притаманні сучасній глобальній економіці, варто особливо виокремити транснаціоналізацію, яка за останні кілька десятиліть швидко і суттєво видозмінила принципи економічних відносин. Все більше ознак свідчать про те, що ХХІ ст. стало переломним з погляду часткового переміщення економічної (а часто – і політичної) влади від національних держав до провідних транснаціональних корпорацій (ТНК). Такі трансформації, в яких виражена сама сутність та природа глобалізації, – першою актуального етапу розвитку світової економіки.

Фактично у світі не залишилося жодної держави, економічна політика якої більшою чи меншою мірою не зазнавала б різноманітного впливу з боку ТНК. Держави також намагаються з більшою чи меншою результативністю впливати на бізнес-стратегію провідних ТНК, в тому числі – і за рахунок опосередкованих заходів, і через прямий вплив на транснаціональний бізнес.

Надзвичайно виразно транснаціоналізація виявляє притаманні їй риси у фінансовому секторі. Якраз фінансові ТНК стали останніми десятиліттями беззаперечним гегемоном світового фінансового господарства. Водночас вказані процеси є надзвичайно суперечливими, особливо для країн із «транзитивними» економіками. Саме тому виникає потреба у детальному аналізі транснаціоналізації як одного з чинників розвитку фінансової інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування ТНК у глобальній економіці, їх впливу на економічні процеси досліджувалося в роботах С. Войтко, В. Гончаренка, І. Кучерової, Д. Лук'яненка, О. Мозгового, Т. Мусієць, Є. Панченка, Л. Руденко-Сударєвої, В. Токаря, Т. Фролової, О. Шкурупій та ін.

Водночас, на нашу думку, проблематика процесу транснаціоналізації в контексті функціонування фінансової інфраструктури вивчена недостатньо. Насамперед варто акцентувати увагу на питаннях прояву складних суперечностей, які властиві діяльності сучасних ТНК. Ці

суперечності суттєво трансформують і саму фінансову інфраструктуру. Таким чином, виникає потреба в науковому аналізі векторів впливу процесів транснаціоналізації на фінансову інфраструктуру.

Мета статті – доповнити наукові положення щодо впливу процесів транснаціоналізації на сучасну фінансову інфраструктуру.

Результати дослідження. Природним наслідком прояву переваг корпоративної форми організації бізнесу у світовій економіці стало формування надзвичайно потужних транснаціональних корпорацій, які здобули лідерство в усіх без винятку сферах економічного та соціального життя суспільства. Беззаперечним є і формування значного впливу з боку найбільших сучасних ТНК на політичні процеси, що, своєю чергою, створює численні загрози для національних держав. Таким чином, саме в останні десятиліття було сформовано принципово нову форму гострого конфлікту інтересів «ТНК – держава», від вирішення якого багато в чому буде залежати економічний світовий порядок.

Саме з цих причин як і сама глобалізація, так і транснаціоналізація стали предметом гострих наукових дискусій – і з позиції сутнісних характеристик, і з позиції аналізу наслідків для економіки. Яким же чином трактують поняття «транснаціоналізація» сучасні вчені?

Зрозуміло, що дефініція «транснаціоналізація» походить від поняття «транснаціональна корпорація» і на пряму з ним пов'язана. У зв'язку з цим звернемо увагу на найбільш актуальні наукові підходи до наукового вирішення цієї проблеми. Хоча на перший погляд питання сутності та характеристик транснаціональних корпорацій розкрито досить детально, все ж існують розбіжності щодо окремих змістовних параметрів.

Досить часто вітчизняні та закордонні науковці орієнтуються на підхід, зафіксований на рівні документів міжнародних організацій: «Транснаціональна корпорація – це підприємство, яке об'єднує юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності у двох і

більше країнах, проводить координуючу політику і втілює в життя загальну стратегію через один або більше центрів прийняття рішень» [1].

На нашу думку, в такому підході доцільно насамперед виділити те, що, по-перше, сучасна ТНК розглядається як група підприємств без прив'язки (виділено нами – Б.С.) до їхньої організаційно-правової форми та видів діяльності; по-друге, конкурентна стратегія ТНК реалізується щонайменше у двох країнах; по-третє, основа корпоративного менеджменту будь-якої ТНК – загальна стратегія, незалежно від кількості центрів, в яких приймаються управлінські рішення.

Досить конкретно характеризує дефініцію «ТНК» відомий вітчизняний вчений А. Філіпенко, який стверджує, що «це фірма, яка володіє виробничими, торговельними та іншими активами в кількох країнах, що забезпечують їй прибуток» [2, с. 288].

На відміну від попереднього, підхід А. Філіпенка акцентує увагу насамперед на відношенні власності – ТНК володіє активами в кількох країнах, і ці активи приносять їй прибуток.

Окремі науковці окрім вже виділених вище ознак транснаціональної корпорації вважають за доцільне підкреслити роль сучасних ТНК як лідерів глобального бізнесу. Так, вітчизняний науковець І. Сорока вказує, що ТНК – це «підприємства (фінансово-промислові об'єднання), яким належать комплекси чи виробництва, що контролюють діяльність компаній, розташованих за межами країни базування, мають велику мережу філій і відділень у різних країнах, займають провідні положення у виробництві і реалізації того чи іншого товару» [3].

На наш погляд, у цьому підході І. Сороки окрім всього треба звернути увагу на той факт, що автор визнає виняткову роль злиття промислового і фінансового капіталу у появі та розвитку сучасних транснаціональних компаній.

Дослідник із США Р. Вернон встановлює досить чіткі кількісні критерії для визначення досліджуваного поняття: «ТНК – це материнська компанія, яка контролює значну групу інших компаній різної національності; усі компанії цієї групи використовують єдине джерело фінансів і кадрів; закордонні продажі групи мають досягати не менше 100 млн. дол. США щороку; групи повинні мати свої філіали більше ніж в одній-двох країнах» [4].

Загалом «кількісний» підхід до виокремлення ознак ТНК є доволі поширеним і на рівні міжнародних організацій. Зокрема, у вже згадуваному документі ООН зазначено, що ТНК відрізняються від інших організацій і інституцій за такими параметрами, як [1]:

- виробництво та/або надання послуг не менше ніж у шести країнах;
- частка найманих іноземних працівників – не менше ніж 25%;
- частка капіталовкладень за кордоном в структурі активів – не менше ніж 25%;
- річний оборот – не менше ніж 1 млрд. дол. США;
- обсяг реалізації товарів за межами головної (материнської) компанії – не менше ніж 20%;
- єдина стратегія управління розвитком підприємств, які входять в організаційну структуру ТНК.

На нашу думку, навіть просте порівняння критеріїв, запропонованих Р. Верноном, та критеріїв, що зазначені у відповідних документах ООН, дає змогу оцінити шлях, що його здолали ТНК на рубежі ХХ – ХХІ ст. Зокрема, якщо в середині минулого століття «звичним» для ТНК був обсяг закордонних продажів 100 млн. дол. США, то вже у ХХІ ст. цей показник виріс до 200 млн. дол. США.

Отже, наведені визначення поняття «транснаціональна корпорація» свідчать, що у сучасній фаховій літе-

ратурі абсолютна більшість дослідників наділяють його такими змістовними ознаками, як:

- «дифузія» промислового та фінансового капіталу ТНК на рівні кількох країн;
- єдина корпоративна стратегія ТНК;
- значна частка фінансових потоків, що акумулюються закордонними структурними підрозділами ТНК;
- глобальне лідерство за більшістю показників діяльності.

Зрозуміло, що наведені характеристики ТНК відображаються і на позиціях щодо дослідження транснаціоналізації як процесу. Зокрема, вітчизняні вчені В. Шавкун та І. Сухацька розглядають транснаціоналізацію як «процес розширення міжнародної діяльності промислових фірм, банків, сфери послуг, їх виходу за національні межі окремих країн, що приводить до переростання національних компаній у транснаціональні» [5, с. 249].

Як бачимо, транснаціоналізацію, на думку вказаних авторів, можна визначити в контексті експансії фінансового (насамперед) та промислового капіталу за межі національних держав. Проте, на нашу думку, акцент на винятковій ролі банків у транснаціоналізації можна поставити під сумнів, адже на сучасному етапі ми маємо справу з фінансовими конгломератами, в яких поєднані як банки, так і небанківські фінансові інституції. Окрім того, транснаціоналізацію не варто пов'язувати тільки з трансформацією національних компаній у транснаціональні.

Відомий вітчизняний фахівець О. Рогач вважає, що транснаціоналізація – це процес посилення світової інтеграції у результаті глобальних операцій ТНК, в межах якої значна частина виробництва, споживання, експорту, імпорту і доходу країни залежить від міжнародних центрів за межами держави [5].

Таким чином, на відміну від попередніх авторів, О. Рогач аналізує транснаціоналізацію вже винятково в контексті функціонування ТНК, а не перетворення національних компаній у транснаціональні. Звернемо увагу також і на той момент, що у цьому підході транснаціоналізація розглядається на макрорівні – як зростання частки показників зовнішньоекономічної діяльності, яка акумулюється «міжнародними центрами».

Непоодинокими є й наукові позиції, в яких транснаціоналізація розглядається через призму інвестиційного складника, що є цілком природним, оскільки прямі іноземні інвестиції є на сучасному етапі одним із ключових елементів корпоративної стратегії ТНК на зарубіжних ринках: «транснаціоналізація – це процес перенесення частини відтворювальних процесів з однієї країни в іншу (інші) за допомогою прямих іноземних інвестицій, до яких, на відміну від портфельних, відносять інвестиції, зроблені за кордон з метою організації філій або встановлення контролю над іноземними компаніями... Ці інвестиції здійснюються в основному ТНК, які є основою транснаціоналізації» [7].

Беззаперечним залишається той факт що саме транснаціоналізація увібрала в себе чи не усі базові ознаки, характеристики, переваги та недоліки глобалізації. Водночас транснаціоналізація суттєво видозмінила і саму глобальну економіку, і її фінансове господарство. Зокрема, наведемо дані щодо найбільших ТНК світу за обсягом активів (рис. 1).

Дані рис. 1 дають можливість дійти кількох надзвичайно важливих висновків щодо процесу транснаціоналізації та його зв'язку з фінансовою інфраструктурою:

1. За критерієм обсягу активів найбільші ТНК світу є переважно фінансовими інституціями (виділено нами – Б.С.). На наш погляд, така ситуація є цілком природною

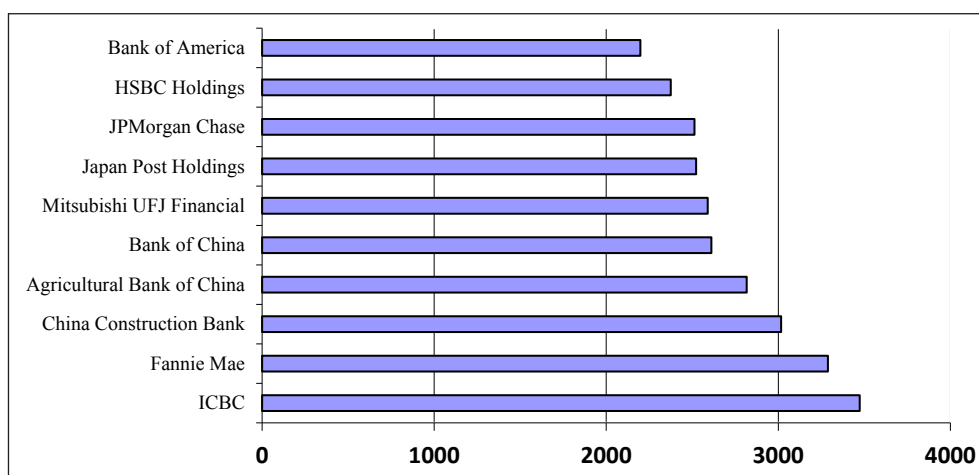

Рис. 1. Топ-10 транснаціональних корпорацій світу у 2017 році за даними Forbes, млрд. дол. США

Джерело: [8]

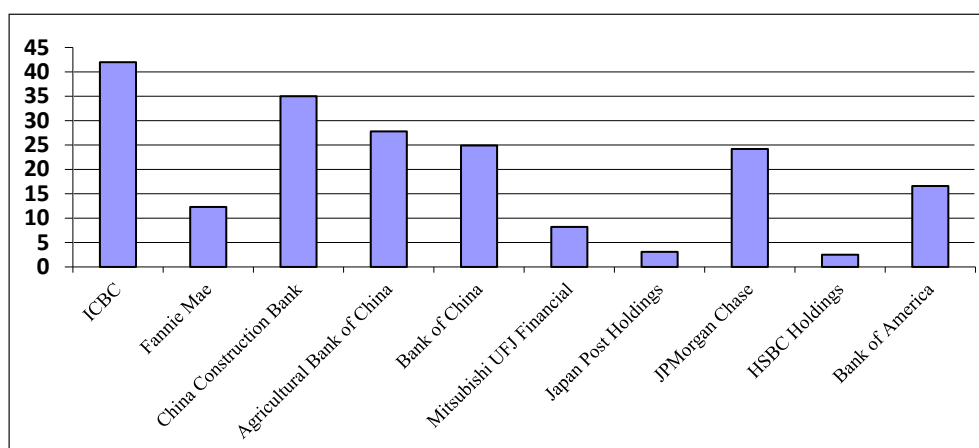

Рис. 2. Прибуток найбільших транснаціональних корпорацій світу (за обсягом активів) у 2017 році за даними Forbes, млрд. дол. США

Джерело: [8]

і повною мірою відображає роль фінансової системи у глобальних економічних процесах. Загальновідомим є той факт, що саме фінансовий капітал виявив найвищу здатність до зростання в умовах глобалізації. В таких умовах фінансові інституції отримали явні переваги над промисловими корпораціями в конкурентній боротьбі, що в результаті і привело до гегемонії фінансових ТНК.

2. Поступово змінюється і географічна структура ТНК. Якщо ще кілька десятиліть тому провідні позиції займали транснаціональні корпорації США, Японії, Німеччини та Франції, то вже зараз вони зіштовхнулися з жорсткою конкуренцією з боку китайських ТНК. На нашу думку, саме китайський досвід свідчить, що переваги ТНК можуть і повинні проявлятися в умовах державної підтримки. Так, можна погодитися з тим фактом, що стратегія розвитку ТНК Китаю багато в чому стала можливою винятково за рахунок відповідної державної політики, проте її результати не можуть не вражати – особливо з позиції генерації прибутку (рис. 2).

3. Об'єктивно провідними фінансовими ТНК світу залишаються банківські інституції. Жодні кризи не здатні похитнути позиції банківського сектору, який перетворився на один із головних механізмів реалізації процесу

транснаціоналізації. Проте треба визнати, що серед провідних фінансових ТНК також представлений і страховий бізнес, іпотечні установи тощо.

4. Одна з головних переваг фінансових ТНК порівняно з традиційними ТНК промислового сектору – висока здатність до інновацій, в тому числі – з позиції сприйняття інноваційних фінансових інструментів та послуг. Саме ця риса, на нашу думку, дає можливість фінансовому сектору демонструвати кращі темпи розвитку в умовах постіндустріальної економіки.

Проте для діяльності сучасних ТНК характерні і значні протиріччя – окремі з них сконцентровані в соціальній та політичній площині. Такі протиріччя характерні і для розвинених країн, і для країн із перехідними економіками. Але вчені підкреслюють, що більш вагомими ці загрози транснаціоналізації є для країн, що розвиваються [9].

1. На внутрішньому ринку країни ТНК створюють потужну конкуренцію місцевим компаніям, не даючи їм розвиватися.

2. Вільні переміщення фінансового капіталу ТНК можуть підірвати стабільність національних валют і створити загрозу для національної безпеки країн, що розвиваються.

3. ТНК, маючи свій інтерес у країні, здатні насаджувати ідеологію, яка суперечить інтересам розвитку національного бізнесу, і пригнічувати розвиток національно-державних інтересів країни.

Інші автори підкреслюють, що «особливого значення набуває співпраця з транснаціональними корпораціями, які, отримавши потенціал нових акторів міжнародних відносин, стають головними рушійними силами світового економічного та соціального розвитку, зацікавленими у зростанні добробуту громадян, що створюють попит на їхню продукцію, і в політичній стабільності, необхідній для реалізації довгострокових проєктів» [10].

Виникає цілком логічне запитання: «Яким чином транснаціоналізація фінансової інфраструктури впливає на вітчизняну економіку?». На нашу думку, в цьому питанні щодо України можна виділити щонайменше два періоди. На першому прихід іноземного капіталу у вітчизняну фінансову інфраструктуру беззастережно сприймався в позитивному контексті. При цьому ігнорувалися і питання національної безпеки, і питання походження капіталу, і проблематика ефективності прямих іноземних інвестицій. Проте досвід неодноразово доводив, що такий підхід у стратегічному контексті є програшним. Зараз триває пошук ефективної моделі залучення ПІ до вітчизняної фінансової інфраструктури. Насамперед це стосується банківського сектору та страхового ринку.

Висновки. Аналіз впливу процесу транснаціоналізації на глобальну фінансову інфраструктуру дав можливість дійти таких висновків:

1. Сучасна транснаціоналізація стала об'єктивним наслідком глобалізації та акумулювала в собі більшість її переваг та недоліків. Сучасні ТНК перетворилися на найбільш потужних гравців глобальної економіки. Їхня корпоративна стратегія спрямована на максимізацію переваг, що отримуються на різних національних ринках.

2. Найбільший імпульс процесу транснаціоналізації отримав у фінансовому секторі – саме фінансові ТНК здобули лідерство за багатьма показниками. Такі позиції пояснюються насамперед здатністю фінансових інституцій порівняно з промисловими ТНК до інноваційної діяльності.

3. Транснаціоналізація формує низку важливих загроз, особливо для країн із «перехідними» економіками, зокрема, України. Найбільшу активність фінансові ТНК виявляли у вітчизняному банківському секторі та на страховому ринку. У період політичної та економічної кризи 2013–2015 рр. багато фінансових ТНК переглянули власні бізнес-стратегії в Україні, а окремі з них взагалі покинули ринок. Вказані процеси ще раз підкреслюють, що держава повинна за рахунок використання різноманітних регуляторних інструментів впливати на потоки ПІ.

Список використаних джерел:

1. World Investment Report 2007: Transnational Corporations, Extractive Industries and Development. – UNCTAD, United Nations. New York and Geneva, 2007.
2. Філіпенко А.С. Міжнародні економічні відносини: теорія : підручник для студ. екон. спец. вищих навч. закл. / А.С. Філіпенко – К. : Либідь, 2008. – 408 с.
3. Сорока І.Б. Транснаціональні корпорації та їхня роль у процесі активізації міжнародної інтеграції / І. Сорока // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 9. – С. 35–41.
4. Vernon R. Les entreprises multinationales: la souveraineté nationale en péril / R. Vernon. – Paris: Calmann Lévy, 1973. – 347 p.
5. Шавкун В. Транснаціоналізація виробництва і капіталу в умовах світової глобалізації / В. Шавкун, І. Сухацька // Вісник Хмельницького національного університету 2011, № 6, Т. 1. – С. 248–251.
6. Рогач О.І. Міжнародні інвестиції: теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій : [підручник] / О.І. Рогач. – К.: Либідь, 2005. – 720 с.
7. Мовсесян А.Г., Огнівцев С.Б. Мировая экономика : [учебник] / А.Г. Мовсесян, С.Б. Огнівцев. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 656 с.
8. The World's Biggest Public Companies 2017 Ranking [Електронний ресурс] // Forbes. Official site. – Режим доступу: <https://www.forbes.com/global2000>. – Назва з екрана.
9. Лимонова Е., Архіпова К. Транснаціональні корпорації: основні етапи розвитку та регулювання їхньої діяльності в умовах глобалізації / Е. Лимонова, К. Архіпова // Європейський вектор економічного розвитку. – 2014. – № 1 (16). – С. 93–101.
10. Транснаціональні корпорації в некорпоративній парадигмі / Г.О. Гридасова // Проблеми міжнародних відносин. – 2014. – Вип. 9. – С. 33–44.

Анотація. В статті аналізуються процеси, присущі глобальній фінансовій інфраструктурі на сучасному етапі. Раскрыта определяющая роль транснационализации в формировании существующего формата фінансової інфраструктури. Охарактеризовано вплив фінансових ТНК на інноваційне розвиток фінансової інфраструктури. Установлено причини експансії фінансових ТНК на глобальному рівні. Определено влияние транснационализации на финансовое хозяйство Украины.

Ключевые слова: глобалізація, транснаціональна корпорація, фінансова економіка, фінансова інфраструктура, фінансові інституції.

Summary. In this article the processes inherent to the global financial infrastructure at the modern stage are analyzed. The decisive role of transnationalization in the formation of the current format of the financial infrastructure is disclosed. The influence of the financial TNCs on the innovative development of financial infrastructure is characterized. The causes of the expansion of financial TNCs on the global level are determined. The influence of transnationalization on the financial sector of Ukraine is determined.

Key words: globalization, transnational corporations, financial economics, financial infrastructure, financial institutions.